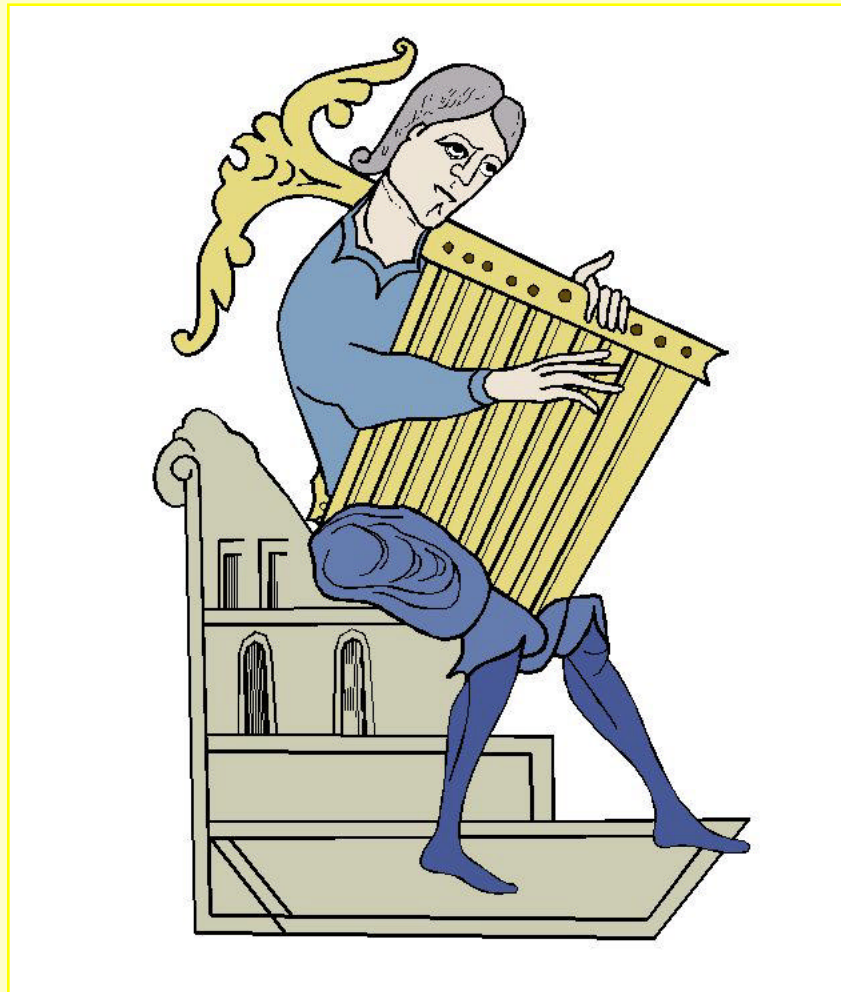

Crescas du Cailar

Lo Roman d'Estèr

C.I.E.L. d'Oc

Centre International de l'Écrit en Langue d'Oc

3 Place Joffre, 13130 Berre L'Étang

<http://www.lpl.univ-aix.fr/ciel/>

Crescas du Cailar

Lo Roman d'Estèr

1327

Tot tems per aqesta sazo
Dieu nos a donàt razon
De servir lo e de grazir
Sos mandamenz e obezir.
Mon roman vuelh acomensar
Al fag de Nabocadnessar
E qant sera tot asomat
Sabres qe Dieu nos a amat.
Segon qe Daniel nos a contat
A Nabocadnessar volontat [10]
Venc de far una magestat
De se meteus an gran beutat;
E per son fort regiment
Pertot fes far comandament
Qe autre Dieu res non pregues,
Mas aqela idola soplegues
Tot om al son de la trompa;
E se non, fora en colpa;
Ses far d'el nulha enqesta,
Mantenent perdes la testa. [20]
Al[s] Juzieus non fon pas festa;
Pero per [tot] aco non resta
Amb el non volgon penre guerra
[Mas] deron dels genols en terra,
Trestoz esteron de genolhonz
Mes que lo cor tenien alonz.
Aqel pecat fon gran e fort,
Car Dieu vol c'on liur'a mort,

Perqe n'estem toz en balansa;
Mes éu nos donet perdonansa [30]
Se [vos] voles aisi estar
E [a] vos plassa d'escotar,
Auzires una legenda
Qe es mot bela e genta,
En aquel tems qe s'estalvet,
E de Aman con nos salvet.
E non vos o tengas a carc
Se mon roman sera plus larc
Ganren, mais otra lo test, [40]
Conta las glozas del prosest
E car es tot cert e verai,
Perqe ren non laisserai.

El tems q'el mont era d'empiri
Se levet un qe ac nom Sodiri
Mot fon valent e ric e pros,
Denomet se lo rei Aros
E fon senhor e podestant
De cent e vint e set comtaz,
Mes per son fol ardit corage
Ves Dieu fes un gran outrage [50]
A tot lo mont det mal essemble;
Pres las aizinas del temple,
E fes beure en sas aizinas
Santa de Dieu sas alcubinas.
Penset qe lo tems fos vengut
Qe tot lhi fos escorregut.

Aiso se pres en mal comtar
Setanta non saup afrontar.
Non cre qe fos ni rei ni comte
Qe tant pauc saupas de comte; [60]
Al ters an dal coronar
El volc far un grand dinar,
E fes cridar per totas las cors
Torneis e jostas e biors;
Caval de pres aver degues
Qi mialhz o fera, se volgues.
Per terra vengron cavalcadas
Vezer aquestas cortz onradas.
Res non se poc azemar
La grant gent qe venc per mar [70]

Am burs e am galeias.
[A] Cascun feron las liureias
En Susan la gran ciutat.
Non i caupron la mitat,
Mas defora s'estenderon,
Aqi las cors atenderon.
Segon qe l'escrig acerta,
[De] pobol i ac terra coberta.
Cant lo rei vi la bela gent,
Di[s] als baile: — Aur ni argent [80]
Non me fal ges, senhors, per Dieu;
Sian ben servitz aqestz romieus.
Non metas nenguna aizina
Ni en sala ni en cozina,
Senon tota d'argent fin,
Tro qe la cort aja pres fin.
Los leiz vuelh que sian garniz
De polpra e de samitz;
Bels pavilhons ajan las colcas
Per moissalas e per moscas. [90]
En las cambras sian pauzadas
Bacinas e selas traucadas
Per tener neta nostra meizon.
Car on non sap de meinson.
E digas me, a nostre coac
Qe non se movan dal foc
Los pairols de tot lo jorn,
E qe tenga tot entorn
Astras de capons e de galinas
E de totas autras salvazinas. [100]
A tot om lhi sie donat
Bolia, rost o cozinat;
Demant pastura o civada,
Mantenent li sia liurada.
Non vuelh qe a nostre celier
Met am arras botilier.
Aitant cant nostra cort dura
Casqu beva ses mezura.
Los tesauriers s'amatineron
Tot l'ort del rei encortineron; [110]
Lai von naissian creisson e berlas,
Non i veiras mais aur e perlas.

Dizon: — Mestier es fassam un baile
Qe so qe volrem nos baile.
Cels qe serviron foron mots.
Mais los maestros sobretotz,
Segon qe an dig los glozados
Mardochai e Aman foron andos.
Fon lur conselh qe.ls estrangies
Venguessan manjar premies. [120]
Movon se trompas e tambors,
E van per vilas e per borcs.
La vila fon molt aornada;
La cort del rei fon [açicnada].
Venon princes, comtes e rectos,
Ducs, marques e vescomtes;
Entran senhors de bon'eira;
A la novela maneira
Meton se a taula per lor teira.
Lo rei se sec en sa cadeira. [130]
Mes om sos pena de la hart,
Als ciutadans d'estar a part.
Ministreron mortairos;
Aquels vengron a plens pairols;
Bueu e mouton venc am pebrada,
Amb eruga e amb mostarda;
Deron cabrit en gratonia
Mujols e lops en gelaria;
Simple broet det am galina
Am bona salsa camelina. [140]
Aucas venon totas farsidas,
E pueis vengron perdiz rostidas,
Grasses capons lor det en ast
Qe avian lonctems estat past.
Cabrols, brufols, cerves salvages
Det am jurvert e am borages,
De gals feisans fes entremes;
Anc non fon fag per negun res.
Manjeran tartas per fisica,
Aisi con medicina publica; [150]
En redier det ris au sumac
Per confortar los estomac,
Poment e neulas ben calfadas
Que semblavon encanonadas.

Per frucha, det codons e peras.
Aprop manjar, matins e seras,
Lo vin que begron fon aital
Con cascun beu en son ostal,
Que non lor montet al cervel,
Mais aiso mes vin novel; [160]
Galen lo dits: — De l'aiga mis/mes
Dal vin es caura que ieu m'ais.
Non vin..
Per tota part Vasti mandet,
Las gentils donas envidet;
A totas fes mot bel manjar.
Que lor donet, non cal dechar,
Tant non se saup estudiar.
Que non s'anes enubriar
Lo rei al cap de la semana;
El ac dal vin la testa vana, [170]
En fon vera enrabiât,
Tant fort se fon inubriât.
Los escudies levan las taulas
E als escudiés movon paraulas
Cascun gabet las donas de son comtat
Lo rei lor dis:- Per caritat,
Al mont non a tant bela dona
Con la regina, ni tant bona;
E promet vos, en bona fe,
Que vostres olhs en faran fe [180]
Q'anc Dieu non fes ten bela res,
E mantenent vos la veires.
Sonet sos set cambries majors
Comandet lor: "Anas de co[r]s
E menas-me, ses vestidura,
Vasti la bela creatura.
Van s'en tabussar a la porta
Von la regina se desporta;
Ditz: — Ubres leu, que present porta
Lo rei se dina aval en l'orta, [190]
E tramet vos de s'escudela
De calque vianda novela."
Entran e van mot consiros
Amb mal esgart e ferezos
Vasti los ves mal encaras

E pareisia qe eran irats.

Demandet lor de mantenent:

- Senhors cortes e avinent,

De que nos fes tant orra cara?

Sembla que non sias dinatz encara. [200]

— Dona, lo rei vol que nos segas,

Nulha vestidura non prengas.

Mostrar vol vostra grand clardat;

Per so nos aisi mandat.

Cant Vasti ac aiso auzit,

Dis: — Es lo rei tant descauzit?

Ieu non cre qe sia de menz

Qe el non sia issit de senz

Car aiso no es bel de dir

Qe nulha dona ses vestir [210]

Se deja mostrar en cort.

Perqe li digas tot cort

Qe en asso non meta ponha;

Trop me seria gran vergonha.

Ben par qe trop a begut,

Qe en aiso en sia vengut.

Mal sembla mon senher avi

Qe era tant bon e tant savi

Qe begra de vin per un bou

E el no o balanzera un ou. [220]

Non me fassa parlar gaire;

Ieu sai ben qi era son paire;

Vilan de natura semblava,

Las egas de mon paire gardava,

Ar li digas torne colgar;

Non mi cal plus d'aiso pregar.

Sapias per cert, senhors, qu'el muza

Car ieu en cort non venrai nusa.

Los cavaliers colgron la cota;

Non volgron far plus de riota. [230]

Lo rei los ve totz sols venir

E non se poc plus estenir;

Sa resposta el voc saber.

Elz li van dir: — Sénher, per ver

Ela nos a per fols tengus

E dis qu'el vin vos a mogut.

Paraulas dis folas e pegas;

Vostre paire gardet las egas.

Sapias, senher, non vos blant plus
Qe una obria fa son fus. [240]
Lo rei fon plen de malenconi,
Dis: — Qe farem d'aqest demoni?
E am sa gran vilonia
Dis a tota sa baronia:
— Sapias, barons, per ma corona,
Qu'ieu non atrobei mais persona
Qe tant me fezes airat.
Mentre tant s'es regirat
E vol tant tost qe dreg s'en diga
Per los savis de la lèi antiga, [250]
E dis lor: - Om d'aisi non parta;
E tu, notari, m'en fai carta.
De mantenent en ma prezencia
Sapian de Vasti sa sentencia.
Cant qe lo rèi o comandessa,
Sa volontat era diversa;
Non ne ac nengun que respondessa;
Car fol fora qi non doptessa
Car se sa ira li passessa
Sa mort a elz non demandessa. [260]
Razon era que en eguessa
A mort per so om la jugessa.
Se dison dreg, non fon ausida
Se avia fag com descauzida.
Al rei tantost an respondut:
— De pus qu.l temple fon fondut,
Nostre conselh avem perdut.
De part la lèi es defendut
De jujar om si com soliam
Cant eram en Jerusalem. [270]
Vai-t'en al[s] savis de Moau
Car tostems an estat soau
En lor terra an estat
On non agron pauretat.
Per so son tug amaestrat
Els t'en diran la veritat.”
Aqi foron set granmages
Celz que sabian totz sos uzages;
Demandet lor que en volia dreg,
Ses far negun conselh estreg. [280]

Entre aqestos set cavaliers
Respondet un coma parliers
Aisi con la plus avol cavilha
Dal carre premiera crenilha.
Segon que dizon los actos
Cel cavalier avia dos noms;
Aman èra son nom en laic,
Mes on l'apelava en ebraic
Memucan, en aquest envit,
Qe vol dir en roman: amanovit. [290]
De mal a far era ben aparellhat
E [per] aco era ben talhat;
Son nom meteus era garent
Qe el anava mal qerent;
Per aco ac nom Memucan;
Non lhi sai pas se non Acan.
E dis: — Senhors, prenam conselh
Qe donas non prengan espelh
Se aqest fag non es punit,.
Totz los marits seran aunitz; [300]
Non trobares una de mil
Qe a son marit mais sie umil,
Non aura femna ne orra talh
Qe soun marit preize un alh;
Si es batuda ni ferida
Veus tantost la brega bastida.
Tornaran s'en a los maritz
Ben en poiran estar marritz,
Enca[r]s vos dic saran tant gaias
Qe els vodran portar las braias. [310]
Ieu dic, senher, que Vasti mora
E aco ses tota demora.
Sa mort pertot sie renomada.
Ieu dic, senher, que sie cremada.
E que fassam un decretal
Qe sia, senher, de son ostal
Tot om, car ben escas,
Sia teunes, o sia riscas,
Sia jogador'o mal apres,
Gardessa sia con lo pres. [320]
E cascun parle son lengage,
Sia son profieg, o son dammage,

Que non engane sa companha
Se es de Fransa o d'Espanha,
Car om non sap aquel qu es
E el non deu parlar frances
Que òm creiriam veraiamenz.
Que fos frances naturalmenz;
Darian li òm molher francesa
E pueis apres qu'el l'auria presa, [330]
Sa senhoria seria perduda.

Car se tenria per esperduda
E el n'auria d'aiso gran tort
Se sa molher l'h'avia front;
Mes cant ela lo conoissera
Pueis en ren non s'escuzara.
Perqe volem sia conegut
A son parlar dont es mogut.
Respondon tots: — Mot es bèn dig,
Tantost se meta en escrig. [340]

Mandet lo rei a un messier:
— Apelas-me lo carnacier,
E digas, ses nulha falha,
Pense de lenha e de palha
Car dissapte ben mati
Vuelh que sia cremada Vasti,
En las festas de las juzieuas
Car totas las obras sieuas
En aquel jorn lor fasia faire
Aisi car nasqueron de maire. [350]
Vasti ve/me mal aquel jostar
Cremada fon, laissez l'estar.

La cort romanc mot consiroza;
Cant lo rei ac perdut s'espoza;
Pauset son vin, tenc se per fol,
E de Vasti lo cor li dol.
Non sabia con l'avia perduda,
Ni per om non fon defenduda,
Mes que aital es dol de molher
Cant cel de copde c'om se fier, [360]
Que la dolor passa tantost.
Pensem d'una outra, cant qe cost;
Perqe lo rei ben so passet

E de regina a far penset.

Tot son conselh li van donar
Sos messages fezes anar
Per donzellas a acampar.
Entro q'el rei trobes sa par.
Non gardon se es gentil
Son linage o so talh, [370]
Sa juzieua o saraina,
La plus bela sia regina.

Aquest conselh fon gran folia,
Car sol pèr una qe en volia
En Susan los fazia totas venir,
Sol per una a retenir;
E-s-aqelas q.el non volc
S'entornavan lo morre lonc.
Per so cascun, con o auzia,
Sa belha filha escondia; [380]

Mas ben fon mielhz aconselhat
Dod, con fon tant refrejat;
Non trobèt outra medicina
Mes que on li aguessan una infantina
la plùs bela qe on trobessa,
Car que de badas i estessa
De belas donas s'azautava*,
Per qe sas costumaz gardava.
Aquel o fes plus saviamenz:

Pertot trames privadamenz; [390]
En los ostals las regardavan
E d'acò non senhor guinhavan
Perque negun non la[s] celava;
Qi avia donzela, la mostrava,
Mes cel que moc lo parlamènt
El fes faire l'ordenament.

Car el volia qe enpereiriz
Fossa del luoc vont es noiriz.
Per ço non vengron en gran pressa
D'Angleterra ne de Bressa, [400]
De Dieu mogron las maravilhas.
En Susan, denfre las filhas,
De las juzieuas, i ac una orfanela
Qe era paura e mesquenela,
Mot condela e irnela,
Con apelava Esterela;

Fort era tota de bon aire,
Mes non avia paire ni maire,
Mes un sieu cozin germa
L'avia presa a sa ma. [410]
Veron aqesta damaizela
Qe era verges e piuzela.
De faiso fon mot polida
Mas un pauc fon escolorida;
Desobre totas fon plus bela
Prezeron-la, van s'en amb ela.
Anc fon toza tant lausada
En nom dal rei fon espozada.
Lo temps non vuelh que vos [trenembre]desmembre,
Ela fon preza en decembre [420]
Al temps que cas la neu e.l glas,
E a tot om lo solas plas
Car am compania pot jazer
L'un cors an l'autre pren plazer.
Qi vol molher, adoncs la qeira;
Non qe[i]ra ges de gran verqueira
Ni no la bata, ni la feira
E a nengun non fassa feira
Mantenga-la, sia blanca o neira,
Entro aquel temps qe ponh la neira
E tot estiu sol se mantenga [430]
Tro que l'uvern o lo fre venga.
Ester fon mesa enfre cambras.
Peseron lhi de musc e d'ambra
Feron lhi far bons onhemens[afachems]
E lavamens e escuramens.
Abanz que lo rei la coronessa,
Doze mes volc se sosjornessa;
E cant se fon pron susjornada,
Lo rei lhi dis: - Dona delicada,
De cal terra ses vos nada, [440]
Qe tant gent es ensenhada?
— Senher, aiso non me demandes
E farias ben qe comandesses
De dire ma gent seria em plag
Perque vos dis, senher, se vos plag,
Qe aiso saber vos non volhas
Car de badas i trebalhas...